

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ: BRICS- T ÜLKELERİ ÜZERİNE BİR ANALİZ
The Relationship Between Foreign Direct Investment And Economic Growth: An Analysis On BRICS-T Countries

Seda DURSUN

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi
Sedadrn2@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-4028-260X>

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi-
Journal of Ağrı İbrahim Çeçen University Social Sciences Institute-
AİCUSBED 7/1 Nisan/April 2021 / Ağrı

ISSN: 2149-3006

e-ISSN: 2149-4053

Makale Türü- <i>Article Types</i> :	Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi- <i>Received Date</i> :	18.02.2021
Kabul Tarihi- <i>Accepted Date</i> :	05.04.2021
Sayfa- <i>Pages</i> : 353-368	 https://doi.org/10.31463/aicusbed.882540

<http://dergipark.gov.tr/aicusbed>

This article was checked by

 iThenticate

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ: BRICS- T ÜLKELERİ ÜZERİNE BİR ANALİZ

The Relationship Between Foreign Direct Investment And Economic Growth: An Analysis On BRICS-T Countries

Seda DURSUN

Öz

Küreselleşmenin zaman içerisinde giderek artmasıyla beraber ülkeler arası ticarete liberalleşme hareketleri hız kazanarak doğrudan yabancı yatırımların önemini ortaya çıkarmış ve çok uluslu şirketlerin yatırımlarını özellikle gelişmekte olan ülkeler üzerine yoğunlaştırıldığı görülmüştür. Yapılan çalışmada temel amaç; incelemeye dâhil edilen BRICS-T ülkelerinde doğrudan yabancı yatırımların iktisadi gelişime katkılarının ortaya çıkarılmasıdır. Bundan ötürü yapılan çalışmada panel veri analizi kullanılmış, ulaşılan sonuçlara göre ekonomik büyüme ile doğrudan yabancı yatırımlar arasında eşbütünleşme ilişkisinin olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Doğrudan yabancı yatırım, İktisadi Büyüme, BRICS-T Ülkeleri, Panel Veri Analizi

Abstract

With the globalization movement, the liberalization of international trade has brought the concept of foreign direct investment to the fore and it has been observed that the investments of multinational companies focus on developing countries. The aim of this study is; Examining the effect of foreign direct investments on economic growth in BRICS-T countries. For this purpose, panel data analysis was used in the study, and it was concluded that there is a cointegration relationship between economic growth and foreign direct investments.

Key Words: Foreign Direct Investment, Economic Growth, BRICS-T Countries, Panel Data Analysis

Giriş

Dünyada meydana gelen globalleşme hareketleri uluslararası anlamda sınırların ortadan kalkmasına sebep olmuş, ülkelerin birbirlerine entegre olmasını zorunlu kılmıştır. Gelişmekte olan ülkeler ekonomik büyümeleri sürecinde sermayeye erişim sorunu ile karşı karşıya iken, gelişmiş ülkelerin sermayeye erişimlerinin daha rahat olması küresel ekonomide kaynak dağılımının etkin bir şekilde dağıtımına ve kullanımına dair sorunları da beraberinde getirmiştir. Küreselleşme hareketlerinin giderek artan boyutlara ulaşması, iktisat ve ticaret politikalarında liberalleşme, dünya ekonomileri arasındaki entegrasyon ülkeler arasında sermaye hareketlerinin serbestleşmesini gündeme taşımış; özellikle sermayeye erişimde zorluklarla karşılaşan gelişme yolundaki ülke ekonomileri açısından doğrudan yabancı yatırımlar kaynak veya sermaye birikiminden kaynaklanan eksikliği ortadan kaldırmada en etkili yöntem olmuştur (Ayaydın, 2010).

Ülkelerin, serbestleşme hareketlerinin gittikçe hız kazanmasına bağlı olarak birbirlerine olan entegrasyonları da artmakta ve bu serbestleşme hareketleri sonucunda ülkeler gelişimleri için en avantajlı stratejilere yönelmektedirler. Bu kapsamda günümüzün ileri düzeyde gelişmiş ülkelerinin izledikleri temel strateji; ellerinde fazlasıyla bulunan teknoloji ve sermayeyi kendi ülkeleri dışında işgücünün ve maliyetlerin daha düşük olduğu, risk ve belirsizliklerin az olduğu, yüksek pazar payı bulunan ve rekabet edebilecek firma sayısının düşük olduğu ülkelere yönlendirmektir. Bu durum gelişmiş ülke ekonomilerinin daha da gelişmesine, yatırımı alan gelişmekte olan ülke ekonomisinin de daha hızlı bir kalkınma sürecine girmesine yol açmaktadır.

Dış ticarete liberalizasyonun ülkelerin ekonomik büyümeleri üzerine etkileri birçok araştırmacı tarafından ele alınmıştır. Dış ülkelerle yapılan ticarın serbestleştirilmesi; mal ve hizmet akışının önünde duran doğrudan veya dolaylı engellerin kaldırılması, ucuz iş gücünün de yardımıyla gelişme yolunda olan ülke ekonomilerinin, gelişmiş ülke ekonomilerinin yer aldığı seviyeye yaklaşabilmesi için önemli bir fırsat olarak görülmektedir. Bu açıdan doğrudan yabancı yatırımların istihdamı arttıracığı düşünülmektedir (Ekinci, 2011). Sanayileşmenin erken dönemlerinde gelişme yolunda bulunan ülkelerin, karşılaştırmalı üstünlük teorisine göre düşük maliyetli işgücü yardımıyla nihai olarak tüketiciye ulaştırılacak olan tüketim mallarında ihracat eğiliminde olduğu belirtilmektedir (Lewer, 2002).

Doğrudan yabancı yatırımlar, tasarruf yetersizliği probleminin çözümü için sermaye birikimine ilaveler yaparak o ülkenin ekonomik gelişimine ve büyümesine katkıda bulunmaktadır. Diğer taraftan yabancı

sermaye sahipleri, ileri düzey yönetim bilgilerini ve üretim teknolojilerini de yatırım yapacağı ülkeye götürerek ekonomik büyümeye hız kazandırmaktadırlar. De Mello (1999) doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyümeyi dolaylı bir şekilde şu şekilde etkilediğini açıklamaktadır. İşgücünün eğitimi, yeteneklerin kazanılması, yeni yönetim faaliyetleri ve organizasyon düzenlemeleri yolu ile doğrudan teknoloji transferi alıcı konumunda bulunan ülkede bilgi birikimi artışı sağlamaktadır (Ağayev, 2010).

Doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerinde bıraktığı etki değerlendirilirken göz önünde bulundurulacak önemli bir husus, yapılan yatırımın türü olmalıdır. Doğrudan yabancı yatırım; yeni yatırımlar, satın almalar ve şirket birleşmeleri biçiminde oluşabilmektedir. Yapılan yatırımların yeni yatırımlar olması halinde; yeni üretim tesislerinin kurulması ve buna bağlı olarak da istihdamda artış beklenmektedir.

Bu çalışmanın amacı BRICS-T ülkelerinde doğrudan yabancı yatırımlar ile iktisadi büyüme veya gelişim arasında meydana gelen ilişkinin incelenmesidir. Bundan ötürü yapılan makale çalışması giriş bölümünü takiben dört bölümden oluşmaktadır. İkinci bölümde doğrudan yabancı yatırım kavramına değinilmiş olup, üçüncü bölümde literatür taraması ve dördüncü bölümde ampirik analiz ele alınmıştır. Çalışmanın son kısmında ise sonuç bulunmaktadır.

Doğrudan Yabancı Yatırım Kavramı

Bir ülkedeki yerleşik halkın, kendi ülkeleri dışında yabancı bir ülkede servet edinmelerine, yabancı yatırım adı verilir. Türkiye'de, 17 Haziran 2003'te uygulamaya başlanan 4875 numaralı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu'na göre; yabancı ülkede yerleşik olanlar veya yabancı ülke vatandaşları tarafından getirilen nakit para, şirket hisseleri, makine, teçhizat, mevcut doğrudan yabancı yatırımlardan elde edilen ve tekrar yatırımda kullanılmak üzere ayrılan kârlar doğrudan yabancı yatırım olarak tanımlanmıştır (Hazine Müsteşarlığı, 2005). Doğrudan yabancı yatırım ile amaçlanan; yabancı ülkelerde şirket, fabrika, arazi, bina gibi fiziki varlıklar edinerek, uzun süreli ticari çıkar elde etmek ve şirket yönetiminde söz sahibi olabilmektir (Göçer, 2013). Gerçekleşen yabancı yatırımların, doğrudan yabancı yatırım olarak nitelendirilebilmesi için girişimcinin yapmış olduğu yatırım üzerinde en az %10 oranında söz sahibi olması şarttır. Ters durumda yapılan yatırımlar bir diğer yabancı yatırım çeşidi olan, portföy yatırımları olarak değerlendirilmektedir (Kahveci ve Terzi, 2017).

Ekonomi literatüründe; doğrudan yabancı yatırımların ülkelerin gelişimi için yüksek oranlı potansiyel etki barındırdığı kabul edilmektedir. Doğrudan yabancı yatırımların beraberinde yeni teknolojileri de getireceği, yeni yönetim teknikleri geliştireceği, yerli sanayide verimlilik artışı sağlayacağı, maliyeti azaltıcı ve kaliteyi arttırıcı bir etki oluşturarak ürün miktarını arttıracığı, mal- hizmet ve bilginin alışverişini kolaylaştıracağı, dış satımın performansını olumlu etkileyeceği, iktisadi büyümeye ve gelişmeye hız kazandıracığı, vergi gelirini arttıracığı ve istihdama olumlu katkıda bulunacağı kabul edilmektedir. Ayrıca doğrudan yabancı yatırımlar global anlamda doğada kıt olarak bulunan kaynakların verimli bir biçimde kullanılmasına da katkı sağlayacaktır (WTO, 1996).

Günümüzde ülke ekonomilerinde önemli fayda sağlayıcı faktörlerden biri olan, maksimum düzeyde reel kazanç elde etmek amacıyla bir ülkeden başka bir ülkeye rahatlıkla ve kolaylıkla kayabilen türden sermaye akımları olan doğrudan yabancı yatırımlar; Bretton Woods Sistemi'nin çökmesinden sonra 1970'li yıllarda meydana çıkmıştır. 2. Dünya Savaşının akabinde, kapitalizmi benimsemiş olan ülkelerde neredeyse çeyrek asra yakın bir zaman boyunca süren hızlı büyüme süreci, 1971'de dolar ile altın arasında var olan ilişkinin ortadan kaldırılmasıyla beraber Bretton Woods'un çökmesi ile sonuçlanmış ve kapitalist ülkelerde krize sebep olmuştur. Yüksek oranda kapitalizmi ilke edinmiş ülke ekonomileri, 1929 Büyük Buhranı'ndan devletin ekonomiye müdahalesini savunan Keynesyen Politikalar sayesinde çıkmışlarken; Bretton Woods Sistemi'nin çökmesinden kaynaklı krizden çıkmanın yolu olarak ekonomide liberalci görüş önem kazanmıştır (Berksoy,1995). Çünkü bu kez ekonominin krize girmesinin sebebinin, ekonomiye yüksek oranda devlet müdahalesi olduğu sonucuna varılmış ve bunun sonucu olarak da; liberalleşme, özelleştirme, rekabet ve rekabetçilik kavramları daha yüksek oranda önem kazanmıştır. Krizi önlemek amacıyla öngörülen çözüm; uluslararası anlamda sınırlamaların kaldırılarak yerine dış ticarete liberalleşme hareketinin getirilmesidir. 1980'lerde hem kapitalizmi benimsemiş ülke ekonomilerinde hem de IMF ve Dünya Bankası'nın dayattığı programları, yabancı ülkelere borç bulabilmek amacıyla kabul etmiş Türkiye gibi gelişmekte olan ülke ekonomilerinde; devlete ait üretim birimleri özelleştirilmiş, üretim alanında liberalleşme sağlanmış ve mali piyasalarda ise liberalleşme faiz oranlarının serbest bırakılması şeklinde oluşmuştur. Dış ticaretin serbestleştirilmesinde ise; ithalatın önündeki engeller kaldırılarak ülkeye kolayca mal ve sermaye akımlarının girmesine izin verilmiş ve ülkeye gelen yabancı sermaye ve mallar ise ülkenin uluslararası düzeyde

rekabetçiliğini arttırmıştır (İnsel ve Sungur, 2003). Bu tür liberalleşme hareketleri; aynı zamanda teknolojiye hızlı bir gelişime, üretim ve ticaretin global boyutlara ulaşan çok büyük faaliyetlere dönüşmesine ortam hazırlamış ve finansal piyasaların yüksek bir ivme kazanarak hızla bütünleşmesine sebep olmuştur (Helleiner, 1997).

Doğrudan yabancı yatırımların ev sahibi konumunda bulunan ülkenin ekonomisini olumsuz yönde etkileyebileceği bazı durumlar mevcuttur. Doğrudan yabancı yatırımların satın alma ya da şirket birleşmesi biçiminde gerçekleşmesi durumunda yapılan yatırımlar üretim açısından yeni bir alan yaratmayacağından ötürü istihdamda herhangi bir artış olması beklenmemektedir. Bir ülkeye doğrudan yabancı yatırım girişinin hız kazanması ile beraber rekabet seviyesi artış göstermekte ve yerel firmalar artan rekabetin üstesinden gelebilmek amacıyla mevcut işgücü taleplerini azaltarak yerine teknoloji yoğun üretim faktörlerini tercih etmekte ve böylece istihdamda dışlama etkisi ortaya çıkmaktadır.

Doğrudan yabancı yatırımı yapan çokuluslu şirketlerin ya da ülkenin sahip olduğu yüksek rekabet gücü, ev sahibi konumunda bulunan ülkedeki şirketleri olumsuz bir biçimde etkileyebilmekte ve bu şirketlerin piyasada var olan mevcut güçlerini yitirmelerine yol açabilmektedir. Diğer bir olumsuz durum ise artan doğrudan yabancı yatırımlar ile beraber yabancı yatırımcıların ev sahibi konumunda bulunan ülke üzerinde etkisinin giderek artacak olmasıdır. Bu durum ülkenin bağımsız bir iktisadi politika uygulamasını zorlaştıracaktır. Fakat ev sahibi ülkelerin kendilerine yabancı ülkelere gelen yatırımları kontrollü bir biçimde yönlendirmesi veya değerlendirmesi ve yerli firmaları koruyucu önlemler alması hâlinde doğrudan yabancı yatırımların olumsuz etkileri ortadan kalkacaktır (Kahveci ve Terzi, 2017).

Literatür Taraması

İktisat literatüründe; doğrudan yabancı yatırımlar ile iktisadi büyüme ilişkisinin ele alındığı çalışmalarda ortaya çıkan hâkim görüş; yabancı ülkelerdeki yatırımcılar tarafından getirilen doğrudan yabancı yatırımların, iktisadi büyümeyi ve istihdamı olumlu yönde etkilediği biçimindedir.

Balkanlı (2019), 1985- 2017 yılları arası dönemde Türkiye’de iktisadi büyüme ve doğrudan yabancı yatırımlar arasında oluşan ilişkiyi zaman serisi yardımıyla incelemiştir. Bu bağlamda; çalışmada eşbütünleşme ve durağanlık testleri uygulanmıştır. Analiz neticesinde ulaşılan verilere göre, Türkiye’de uzun dönem açısından doğrudan yabancı yatırımların iktisadi

büyüme üzerinde yarattığı etkinin pozitif yönlü bir seyir izlediği sonucuna ulaşılmıştır.

Acaravcı ve Akyol (2017), 1998-2015 arası dönemde Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımlar ve uluslararası ticaretin iktisadi ilerlemelerde meydana getirdiği etki zaman serisi yardımıyla incelenmiştir. Elde edilen bulgular neticesinde uzun dönemde doğrudan yabancı yatırımlar, uluslararası ticaret ve iktisadi büyüme arasında bir ilişki bulunmamaktadır.

Kahveci ve Terzi (2017), 1984-2015 dönemi Türkiye ekonomisi açısından doğrudan yabancı yatırımlar ile iktisadi gelişim, istihdam ile de sermaye girdisi arasında var olan ilişki Sims ve DL-VAR nedensellik analiz yöntemleri yardımıyla incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar ise; iktisadi büyüme ve sermaye faktöründen, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına doğru tek taraflı ve olumlu seyirde bir nedensellik olduğunu, fakat doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile istihdam ilişkisinde herhangi bir nedensellik bağlantısının olmadığını göstermektedir.

Yılmaz, Zeren ve Koyun (2017), 1997-2013 dönemleri arasında BRICS ve MINT ülkelerinde doğrudan yabancı sermaye yatırımları, iktisadi büyüme ve karbondioksit emisyonuna dair eşbütünleşme analizi incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre uzun dönemde doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve iktisadi büyümenin beraber hareket hâlinde oldukları sonucuna varılmıştır.

Ayaydın (2010), Türkiye’de 1970-2007 arası dönemde iktisadi büyümenin esas değişkeni varsayılan gayri safi millî hasıla ile doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmada, E-views 5.0, Rats ve SPSS programlarından yararlanılarak, söz bahsi geçen göstergeler arasında ortaya çıkan ilişkilerin tahmininde; birim kök analizi, Johansen-Juselius Ko-entegrasyon testi ile VAR nedensellik analizi ve varyans ayrıştırmasından oluşan VAR analizi yöntemleri kullanılmıştır. Analizden elde edilen sonuçlar; doğrudan yabancı yatırımlardan GSMH’ye doğru tek taraflı bir nedensellik ilişkisi olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Yılmaz, Kaya ve Akıncı (2011), 1980-2008 arası dönemde Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımların iktisadi büyüme üzerindeki etkileri ekonometrik yöntemler kullanılarak analiz edilmiştir. Analizde, gayri safi yurt içi hasıla (GSYH) ve doğrudan yabancı yatırım göstergeleri ele alınmıştır. Ele alınan göstergeler arasında nedensellik ilişkisini bulabilmek amacıyla Granger nedensellik testinden yararlanılmış ve doğrudan yabancı yatırımlardan iktisadi gelişime veya büyümeye doğru tek taraflı bir nedensellik ilişkisi olduğu ortaya çıkmıştır.

Bostan, Kelleci ve Yılmaz (2016), 1995-2015 arası dönemde Avrasya ekonomilerinde iktisadi ilerleme veya gelişim ile doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki nedensellik ele alınmıştır. Söz konusu 6 ülke ekonomisindeki veriler panel olarak düzenlenmiş ve çalışmaya katılan her bir gösterge veya değişkenin durağanlığı panel birim kök testi yardımıyla incelenmiştir. Analizden ulaşılan sonuçlara dâhilinde; ele alınan 6 ülkede iktisadi büyümeden doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına doğru tek taraflı bir nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna varılmıştır.

Yılmaz (2010), 1991Q1-2007Q3 döneminde 3'er aylık veriler yardımıyla GSYH, doğrudan yabancı sermaye yatırımları, dış alım (ithalat) ve dış satım (ihracat) arasındaki nedensellik ilişkisini, Granger Nedensellik testi yardımıyla incelemiştir. Elde edilen sonuçlara göre, doğrudan yabancı yatırımlar ile iktisadi büyüme veya gelişim arasında kuvvetli bir nedensellik ilişkisi olmadığı tespit edilmiştir.

Keskin Benli ve Yenisu (2017), 2005Q1-2015Q3 verileri kapsamında doğrudan yabancı yatırımlar ile ekonomik büyümenin en temel değişkeni sayılan gayri safi yurtiçi hasıla arasındaki ilişkiyi Johansen Eşbütünleşme ve Granger Nedensellik analizi yardımıyla test etmişlerdir. Analizden elde edilen sonuç; uzun dönemde doğrudan yabancı yatırımlar ile iktisadi büyüme arasında Johansen Eşbütünleşme ilişkisi saptanmıştır. Aynı zamanda bahsi geçen göstergeler arasında çift taraflı bir Granger Nedensellik ilişkisinin olduğu sonucuna da ulaşılmıştır.

Soylu ve Okur (2020), 1996-2018 yılları arası dönemde Türkiye ekonomisinde işsizlik değişkeninin; doğrudan yabancı yatırım akımları, tasarruflar ve Ar-ge harcamaları ile ilişkisini incelemiştir. Elde edilen sonuçlara göre söz konusu dönemde doğrudan yabancı yatırımlar işsizlikte ortaya çıkan değişimlerin %50'sini, Ar-ge harcamaları işsizlikte ortaya çıkan değişimlerin %28'ini, tasarruf oranları ise işsizlikte ortaya çıkan değişimlerin %13'ünü açıkladığını ortaya koymaktadır. İşsizlikte oluşan değişimlerin %9'u ise değişkenin kendi iç dinamiklerinden kaynaklanmaktadır.

Syzdykova (2019), 1995-2017 yılları arasında Orta Asya ülkelerine gelen doğrudan yabancı yatırımlarının bu ülkelerin iktisadi büyümesine olan etkilerini incelemiştir. Bu amaçla 1995-2017 arası döneme ait veriler yardımıyla Panel ARDL testi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, Orta Asya ülkelerinde doğrudan yabancı yatırımlarda ortaya çıkan %1'lik yükseliş GSYH'de %0.9 artışa yol açmaktadır.

Şaşmaz ve Yayla (2018), Panel Veri Analizi yöntemi yardımıyla

OECD üyesi olan 34 ülkede 2000-2016 yılları arasında doğrudan yabancı yatırımlar ile iktisadi kalkınma ilişkisini ele almışlardır. Elde edilen sonuçlara göre, doğrudan yabancı yatırımlar ile iktisadi kalkınma arasında doğru yönlü bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Karış ve Ayla (2018), 1980-2016 dönemleri arasında Türkiye’de doğrudan yabancı yatırım ve ticari anlamda liberalizm arasındaki ilişki Engle-Granger eşbütünleşme analizi ve hata düzeltme modeline bağlı nedensellik analizi yardımıyla ele alınmıştır. Yapılan eşbütünleşme analizi neticesinde uzun dönemde, bahsi geçen iki gösterge veya değişkenin beraber hareket ettikleri ortaya çıkmıştır. Nedensellik analizinin neticesinde ise ticari anlamda liberallikten doğrudan yabancı yatırımlara doğru tek taraflı bir nedensellik ilişkisinin olduğu sonucuna varılmıştır.

Yılmaz (2008), 102 gelişmekte olan ülkede 1990- 2006 yılları arası dönem kapsamında doğrudan yabancı yatırımların iktisadi büyüme üzerindeki etkisini panel veri yöntemiyle incelemiştir. Ulaşılan bulgular; doğrudan yabancı yatırımların gelişmekte olan ülkelerin iktisadi büyümeleri üzerinde pozitif ve olumlu etkisi söz konusudur.

Öncü ve Çelik (2018), 1998-2016 dönemi için BRICS-T ülke ekonomilerinde iktisadi büyüme ile doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki ilişki panel birim kök ve nedensellik testleri ile araştırılmıştır. Analizden elde edilen sonuçlar; doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından iktisadi büyümeye doğru bir nedensellik olmadığı ancak iktisadi büyümeden doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına doğru bir nedensellik bulunduğunu ortaya çıkarmıştır.

Acar (2016), Türkiye için 2001-2015 yılları arasında doğrudan yabancı yatırımlar ile iktisadi büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini incelemiştir. Çalışmanın sonucuna göre doğrudan yabancı yatırımlar ve iktisadi büyüme arasında herhangi bir nedensellik ilişkisine ulaşılamamıştır.

Okuyan ve Erbaykal (2008), Nedensellik analizi yardımıyla 9 gelişmekte olan ülkenin 1970–2006 yılları kapsamındaki verileri yardımıyla doğrudan yabancı yatırımlar ile iktisadi büyüme arasındaki ilişki incelenmiştir. Analiz bulgularına göre; ele alınan ülkelere altısında iktisadi büyümeden doğrudan yabancı yatırımlara doğru, birinde doğrudan yabancı yatırımlardan iktisadi büyümeye doğru ve ikisinde ise karşılıklı nedensellik olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Koç ve Saidmuradov (2018), 1992-2014 arası dönemde yıllık veriler kullanılarak Orta Asya’da yer alan cumhuriyetlerde; elektrik enerjisi, iktisadi büyüme ve doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki ilişkisi panel veri yardımıyla incelemeye almışlardır. Çalışmadan elde edilen sonuçlar;

doğrudan yabancı yatırımdan hem iktisadi büyümeye veya gelişime hem de elektrik enerji tüketimine doğru tek taraflı bir nedensellik ilişkisinin olduğu fakat iktisadi büyüme ile elektrik tüketiminden doğrudan yabancı yatırıma doğru bir nedensellik ilişkisi bulunmadığı neticesine varılmıştır.

Çeştepe ve Mıstaçoğlu (2010), 1980-2007 döneminde bölgesel ekonomik entegrasyonun doğrudan yabancı yatırım üzerinde yarattığı etki, gelişme yolunda ilerleyen ülkelerin meydana getirdiği iki bölgesel entegrasyon -ASEAN ve MERCOSUR- örneği yardımıyla ampirik bakımdan incelenmiştir. Bölgesel çapta iktisadi entegrasyonlar açısından kukla değişken yardımıyla ortaya konulan model, sabit etkiler panel veri ile varsayımı yapılmıştır. Tahminden ulaşılan sonuçlar; gelişme yolunda ilerleyen ülkelerin meydana getirdiği iki bölgesel iktisadi entegrasyona üye olmak, bölgede yer alan ülkelere doğrudan yabancı yatırım girişlerini artırmaktadır.

Yalçınkaya ve Aydın (2017), 1992-2015 dönemi kapsamında gelişme yolunda ilerleyen seçili yükselen ülke ekonomisinde doğrudan yabancı yatırımların, iktisadi gelişim ve ilerleme üzerindeki etkilerini yeni nesil panel veri metodolojisi dâhilinde ampirik olarak incelemişlerdir. Analiz sonucunda, incelenen dönemde Çin, Rusya, Brezilya, Endonezya, Hindistan ve Türkiye’de doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının iktisadi büyüme üzerinde yarattığı etkilerin pozitif yönlü ilerlediği, Nijerya, Meksika ve Güney Afrika ülkelerinde ise doğrudan yabancı yatırımların iktisadi büyüme veya gelişim üzerinde herhangi bir etkisinin bulunmadığı sonucuna varılmıştır.

Özcan ve Arı (2010), 27 OECD ülkesinin ekonomisinde 1994-2006 kapsamında doğrudan yabancı yatırımları etkileyen unsurlar, dinamik panel veri yardımıyla, GMM tahmin tekniği kullanılarak incelenmiştir. Elde edilen bulgular doğrudan yabancı yatırımlarının; ekonomik büyüme oranı, altyapı düzeyi ve fiyat istikrarını anlatan enflasyon oranı üzerinde pozitif bir etki bıraktığı sonucuna ulaşılmıştır.

Analiz

Analizde; BRICS-T ülkelerine ait 1995-2019 dönemi yıllık veriler kullanılmıştır. Çalışmada ekonomik büyümeyi temsil etmek üzere Kişi Başı Reel GSYH (2010 sabit \$), doğrudan yabancı yatırımlar (Foreign direct investment, net inflows (% of GDP)) ve istihdam verisi (Employment to population ratio, 15+, total (%) (national estimate)) hâliyle kullanılmış olup bütün veriler Dünya Bankası’ndan elde edilmiştir.

Metodoloji ve Bulgular

Yapılan çalışmada öncelikli olarak; göstergeler açısından yatay kesit

bağımlılığı testi uygulanmış ve bu test neticesinde yatay kesit bağımlılığının saptanması üzerine ikinci nesil birim kök testlerinden kabul edilen CADF birim kök testi uygulamaya alınmış ve bütün göstergelerin 1. farkında durağan olduğu sonucuna varılmıştır. Sonrasında panelin bütünü için yatay kesit bağımlılığı ve homojenlik testi uygulanmış ve modelde yer alan sabit ve eğim katsayılarının aynı olmadığı farklı olduğu sonucuna varılmıştır.

Yatay Kesit Bağımlılığı Testi

Yatay kesit bağımlılığı testinin saptanması hususunda Breusch ve Pagan (1980)'ın LM_{BP} istatistiğinden yararlanılmıştır. LM_{BP} test istatistiği aşağıdaki regresyondan yardımı ile bulunmaktadır:

$$y_{it} = \alpha_i + \beta_i' \cdot x_{it} + \mu_{it} \quad i=1,2,\dots,N; \quad t=1,2,\dots,T \quad (1)$$

Yatay kesit bağımlılığı testinin sıfır olan bir diğer alternatif hipotezleri aşağıda gösterildiği gibidir:

H_0 : Yatay kesit bağımlılığı bulunmamaktadır.

H_1 : Yatay kesit bağımlılığı bulunmaktadır.

Standart normal dağılımı olan Breusch ve Pagan (1980)'ın testine dair istatistik aşağıdaki gibidir:

$$LM_{BP} = T \cdot \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{\rho}_{ij}^2 \sim \chi_{N \cdot (N-1)/2}^2 \quad (2)$$

Uygulanan bu test neticesinde olasılık değerlerinin 0.05'ten küçük olması halinde H_0 hipotezi kabul edilmez yani reddedilir ve yatay kesit bağımlılığının olduğu sonucuna varılır (Pesaran vd., 2008).

Göstergeler arasında yatay kesit bağımlılığı varlığının olması aşağıdaki Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Yatay Kesit Bağımlılığı Testi Sonuçları

Değişkenler	CDLM ₁	CDLM ₂	CDLM	LM _{adj}
GDP	36.855 (0.001)	3.990 (0.000)	-1.634 (0.051)	6.703 (0.000)
DYY	32.142 (0.006)	3.130 (0.001)	-2.304 (0.011)	5.700 (0.000)
İST	34.424 (0.003)	3.546 (0.000)	-2.753 (0.003)	-0.144 (0.557)

Tablo 1’de gösterilen yatay kesit bağımlılık testi sonuçları ele alındığında, her bir değişken veya gösterge açısından CDLM ve LM_{adj} testlerinin verilerine dair olasılık rakamlarının 0,05’ten daha az bir düzeyde olmasına bağlı olarak, yatay kesit bağımlılık bulunmadığını açıklayan sıfır hipotezi kabul edilmemekte yani reddedilmektedir.

Panel Birim Kök Testi

Yapılan çalışmaya göre, serilerin tümünde yatay kesit bağımlılığı saptanmış; yatay kesit bağımlılığını dikkate alan ikinci nesil birim kök testlerinden ise CADF birim kök testi kullanılmıştır. Bu testin önem arz eden özelliği, CADF istatistiğinin yatay kesite ait kişisel sonuçları meydana çıkarması ve aynı zamanda CIPS istatistiği ile de panelin bütününe ait neticeleri iletmesidir. Bu testin diğer bir önem arz eden özelliği ise; yatay kesit ve zaman boyutunun oransal olarak küçük olduğu zaman ve koşullarda bile oldukça tutarlı sonuçlara ulaşılmasını sağlamasıdır (Pesaran, 2007).

CADF, Pesaran (2007) tarafından ele alınmış olup, panel birim kök testi regresyon modeline göre yapılmakta ve aşağıdaki şekilde formüle edilmektedir:

$$\Delta y_{it} = a_i + b_i y_{i,t-1} + c_i \bar{y}_{t-1} + d_i \Delta \bar{y}_t + e_{it} \quad (3)$$

$$t_i(N, T) = \frac{\Delta y_{it} \bar{M}_w y_{i,-1}}{\hat{\sigma}_i (y_{i,-1} \bar{M}_w y_{i,-1})^{1/2}} \quad (4)$$

Her yatay kesit bakımından ayrı ayrı hesaplanan t istatistiklerinin ortalamasını ifade eden CIPS istatistiği aşağıda gösterildiği şekildedir:

$$CIPS(N, T) = \bar{t} = N^{-1} \sum_{i=1}^N t_i(N, T) \quad (5)$$

H₀: $\beta_i = 0$ seri durağan değildir.

H₁: $\beta_i < 0$ seri durağandır.

Yatay kesit bağımlılığı testi neticesinde değişken veya göstergelere ikinci nesil birim kök testlerinden CADF birim kök testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 2’de her bir ülke için gösterilmiştir.

Tablo 2. CADF Birim Kök Testi

Ülkeler	Sabitli ve Trendli					
	GDP		DYY		İST	
	CADF Stat.	Lag	CADF Stat.	Lag	CADF Stat.	Lag
Brezilya	-2.05	1.00	-2.716	1.000	-2.459	1.000
Rusya	-2.33	3.00	-1.834	3.000	-2.857	1.000

Hindistan	-1.28	1.00	-2.467	1.000	-1.517	1.000
Çin	-1.69	1.00	-1.011	3.000	0.261	3.000
Güney Afrika	-0.574	1.00	-1.506	3.000	-2.633	1.000
Türkiye	-1.67	3.00	-4.873	3.000	-1.922	1.000
	-1.60		-2.401		-1.854	

Not: CIPS Kritik Değerleri %1 (-3.15), %5 (-2.88), %10 (-2.74), CADF Kritik Değerleri %1 (-4.97), %5 (-3.99), %10 (-3.55)

Tablo 2’de yer alan sonuçlar ele alınarak; GDP, DYY ve istihdam göstergeleri için tek tek hesaplanan CDAF testinin istatistik değerleri, kritik değer tablosunda yer alan %5’ de -3.99 değerinden ve CIPS değerlerinin de tabloda yer alan değeri %5’de -2.88 olan CIPS değerinden daha düşük olduğu gözlemlenmektedir. Bu veriler ışığında H_0 hipotezi kabul edilirken, H_1 hipotezi ise reddedilmektedir. Tablo 2’de yer alan sonuçlar değerlendirildiği zaman paneli oluşturmakta olan serilerin birim kök içermekte olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Netice olarak ekonomik büyümeyi ifade eden GDP, yabancı ülkelere sermaye akımlarını ifade eden doğrudan yabancı yatırımlar ve istihdam göstergelerinin durağan olmadığı sonucuna varılmıştır. Bu sebeple de serilerin I(1) özelliği gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Panel Eşbütünleşme Testi

Çalışmada kullanılan değişken ve göstergelere uygulanan birim kök testi neticesinde tüm değişkenlerin I(1) özelliği göstermesi ve eğim katsayılarının heterojen yani farklı olması durumunda seriler arasında yer alan eşbütünleşme Westerlund ve Edgerton (2007) aracılığıyla geliştirilen panel bootstrap eşbütünleşme ile ele alınmıştır. Bu test McCoskey ve Kao (1998) tarafından öne sürülen lagrange multiplier testinden şekillenmekte ve yatay kesit bağımlılığı olması durumunda yararlanılmaktadır (Westerlund ve Edgerton, 2007).

Aşağıdaki denklem, panel eşbütünleşme denkleminin türetilmesine ortam hazırlamaktadır.

$$y_{it} = \alpha_i + \beta_{it}' \beta + \epsilon_{it} \quad (6)$$

$$\epsilon_{it} = u_{it} + v_{it} \quad (7)$$

$$v_{it} = \sum_{j=1}^n \eta_{ijt} \quad (8)$$

η_{ij} ortalaması sıfır ve varyansı σ_i^2 olan bir hata terimidir.

$\sigma_i^2 = 0$ Seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi vardır.

$\sigma_i^2 > 0$ Seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi yoktur.

LM istatistiği Westerlund tarafından geliştirilmiş olup aşağıdaki gibi gösterilir:

$$LMN^+ = 1NT^2 \sum \sum \omega \hat{i} - 2tt = 1Ni = 1Sit^2 \quad (11)$$

LM istatistiğinde $\omega it = (uit, \Delta xit)'$ ve Sit FMOLS ile tahmin edilmiş olan modeldeki $\hat{z}it$ hata terimlerinin kısmi toplamlarıdır (Westerlund ve Edgerton, 2007:186-188).

Tablo 3. LM Bootstrap Eşbütünleşme Testi

Level (Constant)	İstatistik	Bootstrap p- değeri
LMN^+	3.090	0.208

Westerlund ve Edgerton (2007) tarafından geliştirilmiş olan LM bootstrap panel eşbütünleşme testinden elde edilenlerin sonuç Tablo 3'de yer almaktadır. Tablodan ulaşılan olasılık sonucu sabitli modelde 0.05'ten büyük olduğundan ötürü eşbütünleşme ilişkisinin olduğu kabul edilmektedir.

Sonuç

Doğrudan yabancı yatırımlar, ülkelerin gelişimi için büyük önem arz etmenin yanında aynı zamanda birçok makroekonomik gösterge ile de bağlantı ve etkileşim içerisindedir. Doğrudan yabancı yatırımların gelişmekte olan ülkelere kaymasındaki en temel unsurlardan biri bu ülkelerde var olan işgücünün ucuz olmasıdır. Bu durumda ülkesine doğrudan yabancı yatırım çeken herhangi bir az gelişmiş veya gelişme yolunda olan ülkede istihdam oranları artar, yaratılan yeni iş kaynakları sayesinde iç talep veya tüketim artar ve bunun sonucunda ülkenin millî gelirinde ve insanların yaşam standartlarında meydana gelen artış ülke ekonomisinin de büyümesine olumlu katkı sunar. Fakat diğer taraftan doğrudan yabancı yatırımların herhangi bir az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeye gelmesi için bazı temel şartların sağlanması gerekmektedir. Bunlar daha çok uluslararası düzeyde kalkınma standartlarına erişimi zorunlu kılmaktadır. Aranılan şartlar ekonomik olmaktan çok sosyal alan, siyasal alan ve hukukla ilişkilidir. Yani bir ülkede adaletin yeterince tesis edilememesi, yabancı yatırımcılar tarafından yapılan yatırımların geleceğinin güvence altına alınmaması ve siyasal gerilimlerin her an artması gibi nedenlerden ötürü doğrudan yabancı yatırımlar ülkeden kaçmakta veya yatırım kararlarını erteleyebilmektedir. Doğrudan yabancı yatırımların bir ülkeye çekilebilmesi için öncelikle yatırımları güvence altına alacak güvenli ortamın sağlanması ve hukukun bağımsız karar verebileceği

adaletli bir sistemin oluşturulması şarttır.

Çalışmada BRICS-T ülkelerinde doğrudan yabancı yatırımlar ve iktisadi büyüme arasında ortaya çıkan ilişki incelenmiştir. Bundan dolayı çalışmada panel veri analizi uygulanmış ve öncelikle serilerin durağanlığını tespit etmek amacıyla panel birim kök testlerinden CADF testi uygulanmıştır. Serilerin birinci farkında durağan olmasının tespit edilmesi üzerine panel eşbütünleşme testi uygulanmış ve seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi olduğu sonucuna varılmıştır.

Kaynakça

Acaravcı, A.ve Akyol, M. (2017), Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme İlişkisi, *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 3 (1) 2017, 17-33.

Acar, M. (2016), Doğrudan Yabancı Sermayenin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Türkiye Örneği, *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, vol. 13, issue. 3, 92-105.

Ağayev, S. (2010), Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Geçiş Ekonomileri Örneğinde Panel Eşbütünleşme ve Panel Nedensellik Analizleri, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12/1 (2010), 163.

Ayaydın, H. (2010), Doğrudan Yabancı Yatırımlar ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Türkiye Örneği, *Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 26, Nisan 2010.

Balkanlı, A. O. (2019), Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişimi ve Ekonomik Büyümeye Etkisinin Ekonometrik Analizi (1985- 2017), *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi* (e-ISSN: 2564- 7458), Cilt: 22, Sayı: 1, Nisan 2019, ss. 175- 186.

Berksoy, T. (1995), “Türkiye Ekonomisinde Değişim ve Kriz- 24 Ocak 1980’den 5 Nisan 1994’e” iç: 93- 94, *Petrol İş Yıllığı*, s.596- 622, İstanbul.

Bostan, A. , Kelleci, S. Ü. ve Yılmaz, A. (2016), Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Avrasya Ekonomileri Örneği, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 5, 2016.

Çeştepe, H. ve Mıstaçoğlu, T. (2010), Gelişmekte Olan Ülkelerde Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Ekonomik Entegrasyon: ASEAN ve MERCOSUR Örneği, *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, vol. 17, issue. 2, 93-106.

Ekinci, A. (2011), “Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik

Büyüme ve İstihdama Etkisi: Türkiye Uygulaması (1980- 2010)”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İİBF Dergisi*, 6 (2), 71- 96.

Göçer, İ. (2013), Yabancı Doğrudan Yatırımların Verimlilik ve Makro Ekonomik Etkileri: Türkiye, Çin ve Hindistan Örneği, *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı*, Aydın, 2013.

Hazine Müsteşarlığı, (2005), Yabancı Sermaye Raporu, Ankara.

Helleiner, G. K. (1997), “Cappital Account Regimes and The Developing Countries”, *International Monetary and Financial Issues for The 1990s*, vol.VIII, UNCTAD.

İnsel, A. ve Sungur, N. (2003), Sermaye Akımlarının Temel Makro Ekonomik Göstergeler Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği, 1989:III-1999:IV, *Türkiye Ekonomi Kurumu, Tartışma Metni*, 2003/8, <http://www.tek.org.tr>, Aralık, 2003.

Kahveci, Ş. ve Terzi, H. (2017), Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkilerin Nedensellik Analizleri ile Testi, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 49, Ocak- Haziran 2017, ss. 135- 154.

Karış, Ç. ve Ayla, D. (2018), Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Ticari Dışa Açıklık İlişkisinin Ekonometrik Analizi, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 16, 2018.

Keskin, Benli, Y. ve Yenisu, E. (2017), Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Etkisi: Türkiye İçin Eşbütünleşme ve Nedensellik Analizi, *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, vol.3, issue. 2, 49-71.

Koç, S. ve Saimuradov, S. (2018), Orta Asya Ülkelerinde Elektrik Enerjisi, Doğrudan Yabancı Yatırımı ve Ekonomik Büyüme İlişkisi, *Ege Akademik Bakış*, cilt. 18, sayı. 2, ss. 321- 328.

Lewer, J. (2002), “International Trade Composition and Medium-Run Growth: Evidence of A Casual Relationship”, *The International Trade Journal*, 16 (3), 295- 317.

Okuyan, H. A. ve Erbaykal, E. (2008), Gelişmekte Olan Ülkelerde Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Ekonomik Büyüme İlişkisi, *Bandırma İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü*, cilt. 19, Sayı. 67.

Öncü, E. ve Çelik, Ş. (2018), Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: BRICT Ülkeleri Panel Nedensellik Analizi, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 403-414.

Özcan, B. ve Arı, A. (2010), Doğrudan Yabancı Yatırımların Belirleyicileri Üzerine Bir Analiz: OECD örneği, *Ekonometri ve İstatistik e-Dergisi*, vol.0, issue. 12, 65-88.

Peseran, M. H. (2007), “A Simple Panel Unit Root Test in the

Presence of Cross Section Dependence”, *Journal of Applied Econometrics*, 22(2),pp.265-312.

Peseran, M. H. ve Yamagata, T. (2008), Testing Slope Homogeneity in Large Panels, *Journal of Econometrics*, (142), 50-93.

Soylu, Ö. B. ve Okur, F. (2020), Türkiye’de İşsizliğin Seçili Makroekonomik Göstergelerle Etkileşimi: SVAR Analizi, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı/ No:23, Temmuz 2020, Araştırma Makalesi, 523- 539.

Syzykova, A. (2019), Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Orta Asya Ülkeleri Örneği, *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, vol. 5, issue 1, 291-307.

Şaşmaz, M. Ü. ve Yayla, Y.E. (2018), Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Kalkınma Üzerindeki Etkisi: OECD Ülkeleri Örneği, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, vol. 11, issue. 1, 359-374.

Westerlund, J. ve Edgerton, D. (2007), A panel bootstrap cointegration test, *Economics Letters*, 2007, vol. 97, issue 3, 186-188.

<https://www.worldbank.org/tr/country/turkey>

WTO, (1996), “The Relationship Between Trade and Foreign Direct Investment”, *Note By The Secretariat*, WT/ WGTI/ W/ 7.

Yaçınkaya, Ö. ve Aydın, H. İ. (2017), Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Seçili Yükselen Piyasa Ekonomileri Örneği (1992- 2015), *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, vol. 3, issue. 1, 39-64.

Yılmaz, M. (2010), Doğrudan Yabancı Yatırımlar- Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Deneme, *Celal Bayar Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Sosyal Bilimler*, 8/1 (2010), s. 241- 260.

Yılmaz, M. (2008), Gelişmekte Olan Ülkelerde Doğrudan Yabancı Yatırımlar- Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Veri Analizi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı*, 2008.

Yılmaz, Ö. Kaya, V. ve Akıncı, M. (2011), Türkiye’ de Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Ekonomik Büyüme Etkisi, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Volume. 25, Issue. 3-4, Pages.13-30.

Yılmaz, T. Zeren, F. ve Koyun, Y. (2017), Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Ekonomik Büyüme ve Karbondioksit Emisyonu İlişkisi: BRICS ve MINT Ülkeleri Üzerinde Ekonometrik Bir Uygulama, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Y.2017, C.22, S. 4, s.1235- 1254.